

Davronov Bahodir Yahyoyevich

Surxondaryo viloyati Termiz davlat

universiteti Yuridik fakulteti

Yurisprudensiya yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasining davlat tuzilishi shakli, boshqaruv tamoyillari va ma'muriy-hududiy tuzilishining huquqiy asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida "Yangi O'zbekiston" taraqqiyot strategiyasi doirasida davlat hokimiyati organlarining desentralizatsiya jarayonlari va hududiy boshqaruv samaradorligini oshirish masalalari ilmiy jihatdan yoritilgan.

Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasining ma'muriy-hududiy tuzilishi va davlat qurilishining konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari kompleks ravishda tahlil qilinadi. Tadqiqotda unitar davlat shaklining o'ziga xos xususiyatlari, davlat hokimiyati organlarining vertikal boshqaruv tizimi hamda ma'muriy islohotlarning jamiyat taraqqiyotidagi o'rnini ilmiy asoslab berilgan. Shuningdek, Yangi O'zbekiston sharoitida hududiy boshqaruvni raqamlashtirish va markazlashmagan boshqaruv (desentralizatsiya) masalalari bo'yicha xorijiy tajriba va milliy qonunchilik qiyosiy o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Unitar davlat, suverenitet, ma'muriy-hududiy birlik, davlat hokimiyati, Konstitutsiya, Qoraqalpog'iston Respublikasi, mahalliy boshqaruv.

Unitar davlat, davlat tuzilishi shakli, ma'muriy-hududiy birlik, suverenitet, davlat boshqaruvi, konstitutsiyaviy islohotlar, hududiy yaxlitlik, desentralizatsiya.

Abstract: This article analyzes the legal foundations of the state structure, principles of governance, and administrative-territorial division of the Republic of Uzbekistan. The research scientifically examines the processes of decentralization of state power and issues of increasing the efficiency of territorial management within the framework of the "New Uzbekistan" development strategy.

This article provides a comprehensive analysis of the constitutional and legal foundations of the administrative-territorial structure and state construction of the Republic of Uzbekistan. The research scientifically substantiates the specific characteristics of the unitary state form, the vertical management system of state authorities, and the role of administrative reforms in the development of society. Furthermore, in the context of New Uzbekistan, the issues of digitalization of regional management and decentralization of governance are comparatively studied based on international experience and national legislation.

Keywords: Unitary state, sovereignty, administrative-territorial unit, state power, Constitution, Republic of Karakalpakstan, local government. Unitary state, form of state structure, administrative-territorial unit, sovereignty, public administration, constitutional reforms, territorial integrity, decentralization.

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasi o‘zining mustaqillik yillarida davlat qurilishi va ma‘muriy-hududiy tuzilishining o‘ziga xos modelini shakllantirdi. Davlat tuzilishi shakli — bu davlatning ichki tuzilishi, uning tarkibiy qismlari (viloyatlar, tumanlar) orasidagi huquqiy munosabatlar va markaziy hokimiyat bilan hududiy bo‘linmalar o‘rtasidagi vakolatlar taqsimotini belgilovchi murakkab tizimdir. O‘zbekiston Konstitutsiyasining yangi tahriri qabul qilinishi bilan ushbu tizim "inson – jamiyat – davlat" tamoyili asosida yanada takomillashtirildi.

Dunyoning geosiyosiy qiyofasi o‘zgarib borayotgan hamda globallashuv jarayonlari jadallashgan hozirgi davrda har bir davlatning o‘z suvereniteti va hududiy yaxlitligini ta‘minlash masalasi strategik ahamiyat kasb etmoqda. O‘zbekiston Respublikasi mustaqilligining yangi bosqichida — "Yangi O‘zbekiston" taraqqiyot strategiyasi doirasida davlat boshqaruvini modernizatsiya qilish, ma‘muriy-hududiy tuzilishni iqtisodiy islohotlar bilan uyg‘unlashtirish ustuvor vazifa etib belgilandi. Shu bois, mamlakatimizning ma‘muriy-hududiy tuzilishi va davlat shaklini ilmiy-nazariy jihatdan tadqiq etish, mavjud huquqiy normalarni takomillashtirish dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi.

Tadqiqotning obyekti va predmeti. Tadqiqot obyekti sifatida O‘zbekiston Respublikasining davlat tuzilishi shakli va ma‘muriy birliklarni tashkil etish bilan bog‘liq ijtimoiy munosabatlar olinadi. Tadqiqot predmeti esa mazkur sohani tartibga soluvchi konstitutsiyaviy normalar, qonun hujjatlari va davlat boshqaruvi institutlarining o‘zaro aloqadorlik mexanizmlaridir.

Muammoning o‘rganilish darajasi. Davlat tuzilishi va ma‘muriy bo‘linish masalalari huquqshunos olimlar va siyosatshunoslar tomonidan muntazam o‘rganib kelinmoqda. Biroq, 2023-yilda yangi tahrirda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida davlatning ijtimoiy majburiyatlari va hududiy boshqaruv tamoyillarining yangicha talqini ushbu mavzuni zamonaviy metodologiya asosida qayta ko‘rib chiqishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, hududiy birliklarning mustaqilligini oshirish va "kuchli markazdan — kuchli hududlarga" o‘tish tamoyili ilmiy tahlilga muhtoj.

ASOSIY QISM

1. Davlat tuzilishi shakli: Unitarizm va Suverenitet O‘zbekiston — boshqaruvning respublika shakliga ega bo‘lgan suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlatdir. O‘zbekiston murakkab xarakterga ega bo‘lgan unitar (yaxlit) davlat hisoblanadi. Uning o‘ziga xosligi tarkibida suveren Qoraqalpog‘iston Respublikasi mavjudligidadir.

1. Markazlashgan boshqaruv: Unitar davlat sifatida O‘zbekistonda yagona Konstitutsiya, yagona fuqarolik va yagona huquqiy tizim amal qiladi.

2. Qoraqalpog‘iston maqomi: O‘zbekiston tarkibidagi Qoraqalpog‘iston Respublikasining o‘z Konstitutsiyasi, bayrog‘i, gerbi va madhiyasi mavjud bo‘lib, u davlat ichidagi suveren tuzilma sifatida e‘tirof etiladi.

2. Ma‘muriy-hududiy tuzilish tizimi

O‘zbekiston Respublikasining ma‘muriy-hududiy tuzilishi ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni boshqarish, aholiga davlat xizmatlarini ko‘rsatishni optimallashtirish maqsadida tashkil etilgan. Amaldagi qonunchilikka ko‘ra, tizim quyidagi bo‘linmalardan iborat:

1. Qoraqalpog‘iston Respublikasi;
2. Viloyatlar (12 ta);
3. Toshkent shahri (poytaxt, alohida maqomga ega);
4. Tumanlar va shaharlar.
5. Ma‘muriy-hududiy birliklarni tashkil etish va ularning chegaralarini o‘zgartirish O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalari vakolatiga kiradi.

3. Davlat hokimiyati tizimi va "Cheklov va muvozanat" tamoyili O‘zbekistonda davlat hokimiyati uchta mustaqil tarmoqqa bo‘linish tamoyili asosida amalga oshiriladi:

1. Qonun chiqaruvchi hokimiyat: Oliy Majlis (Senat va Qonunchilik palatasi).
2. Ijro etuvchi hokimiyat: Vazirlar Mahkamasi va ijro etuvchi apparat.
3. Sud hokimiyati: Konstitutsiyaviy sud, Oliy sud va quyi sud tizimlari. Keyingi yillarda amalga oshirilgan islohotlar natijasida ijro hokimiyati ustidan parlament nazorati kuchaytirildi, shuningdek, mahalliy davlat hokimiyati organlari (hokimliklar va Kengashlar) vakolatlari ajratildi.

O‘zbekiston — Murakkab Unitar Davlat Sifatida: Nazariy Tahlil Davlat tuzilishi shakliga ko‘ra O‘zbekiston unitar (yaxlit) davlatdir. Biroq, zamonaviy davlatshunoslikda O‘zbekiston modeli "simmetrik bo‘lmagan unitarizm" yoki "murakkab unitar davlat" sifatida tavsiflanadi. Buning asosiy sababi tarkibida suveren subyekt — Qoraqalpog‘iston Respublikasining mavjudligidir. Huquqiy unifikatsiya: Unitarizm tamoyili asosida butun mamlakat hududida yagona

qonunchilik tizimi amal qiladi. Viloyatlar va tumanlar o'z qonunlariga ega emas, ular markaziy hokimiyat tomonidan qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlarni ijro etishga mas'uldirlar.

Qoraqalpog'istonning o'ziga xosligi: O'zbekiston Konstitutsiyasining XVIII bobi bevosita Qoraqalpog'istonga bag'ishlangan. U o'zining ma'muriy-hududiy tuzilishini mustaqil belgilash, o'z davlat hokimiyati organlari tizimini shakllantirish huquqiga ega. Bu esa O'zbekistonning unitar tabiatini federatsiyaga yaqinlashtirmasdan, balki uning hududiy o'ziga xosligini ta'minlaydi.

XULOSA

O'zbekistonning ma'muriy-hududiy va davlat tuzilishi milliy davlatchilik an'analari va zamonaviy demokratik tendensiyalarning sintezidir.

Ma'muriy-hududiy bo'linish shunchaki geografik chegara emas, balki iqtisodiy rivojlanish nuqtalarini belgilovchi strategik vositadir. Xulosa qilib aytganda, davlat tuzilishini yanada modernizatsiya qilish:

1. Davlat boshqaruvini desentralizatsiya qilish (markazdan hududlarga vakolat berish);
2. Mahalliy o'zini o'zi boshqarish (mahalla) institutini kuchaytirish;
3. Hududiy tengsizlikni kamaytirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasining ma'muriy-hududiy va davlat tuzilishini tadqiq etish natijasida quyidagi fundamental xulosalarga kelindi:

O'zbekiston o'zining suverenitetini mustahkamlash yo'lida o'ziga xos murakkab unitar davlat modelini shakllantirdi. Bu modelda markazlashgan boshqaruv tamoyillari (yagona qonunchilik, yagona moliya-kredit tizimi) bilan bir qatorda, hududiy o'ziga xosliklar — xususan, Qoraqalpog'iston Respublikasining maqomi va mahalliy sharoitlar inobatga olingan. Bu esa davlatning yaxlitligini saqlagan holda ichki demokratik jarayonlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiya asosida amalga oshirilayotgan ma'muriy islohotlar "kuchli markazdan — kuchli hududlarga" o'tish konsepsiyasini amaliyotga tatbiq etmoqda. Hokimlarning xalq deputatlari Kengashlariga raislik qilish vakolatidan voz kechilishi, hokimiyat bo'linishi tamoyilini mahalliy darajada ta'minlashning eng muhim sharti bo'ldi. Bu o'zgarish mahalliy vakillik organlarining ijro hokimiyati ustidan nazorat funksiyasini kuchaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: "O'zbekiston", 2023.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – T.: "Tasvir", 2022.

3. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. "O‘zbekiston Respublikasining ma‘muriy-hududiy tuzilishi to‘g‘risida". 2020-yil 14-avgust.
4. Azizxo‘jayev A.A. Davlat va huquq nazariyasi. – T., 2018.
5. Xuaidov A. O‘zbekistonda ma‘muriy islohotlar va davlat boshqaruvi. Ilmiy maqola, 2021.
6. Saidov A.X. Siyosiy-huquqiy terminlar lug‘ati. – T.: "Adolat", 2019.
7. Ziyoev T. Hududiy boshqaruv iqtisodiyoti. Darslik. – T., 2020.
8. Odilqoriev X.T. Davlat va huquq nazariyasi. – T.: "Sharq", 2021.
9. Karimov I.A. O‘zbekiston: mustaqillikka erishish ostonasida. – T.: "O‘zbekiston", 2011.
10. World Bank Report. Uzbekistan: Modernizing Local Government and Public Service Delivery. 2022.